

Revolucija in nasilje

IVO ŽAJDELA

Zaradi indoktrinacije večina misli, da je bil takšen odpor proti okupatorju, kot je bil v Sloveniji, edini mogoč. To še zdaleč ni bilo res. V večini drugih okupiranih držav so se upirali drugače. Tam seveda niso imeli komunistične revolucije, ki je za vzpon na oblast potrebovala čim več nasilja.

Poglejmo primer, ki se je dogajal na Gorenjskem. Bil je podoben mnogim drugim po okupirani Evropi. Tega na Gorenjskem so komunisti »seveda« uničili.

Šlo je za tako imenovani samoiniciativni Pokrajinski odbor Osvobodilne fronte za Gorenjsko, ki je nastal decembra 1942. Ustanovili so ga s sodelovanjem posameznih gospodarstvenikov in člana Pokrajinskega komiteja Komunistične partije Slovenije (PK KPS) za Gorenjsko. Deloval je do jeseni 1943. Komunisti oziroma njihov centralni komite KPS se ni strinjal z njegovo sestavo in usmeritvijo in ga ni nikoli priznal. Ker so bili njegovi člani z »razrednega« stališča za KPS nezanesljivi zavezniki, sta si CK KPS in PK KPS prizadevala preprečiti njihovo avtonomno politično delovanje in jih omejiti na materialno in finančno podporo osvobodilnemu gibanju. To pomeni, da bi bili koristni le, če bi za komuniste pridobivali denar in drug koristen material.

Politično zanimanje odbora je bilo usmerjeno predvsem k pripravam na konec vojne in na prevzem oblasti, medtem ko mu je bil oboroženi boj proti okupatorju bolj v ozadju. Povezanost odbora z vodjem gestapa na Gorenjskem, to je bil Helmut Rozumek, je bila za večino njegovih članov usodna, seveda po prizadevanjih komunistov.

S sodelovanjem in interesi

Naj kar takoj zapišem, da je bil pokrajinski odbor Osvobodilne fronte za Gorenjsko od decembra 1942 do jeseni 1943, ko so ga komunisti uničili, svojevrstna organizacija. Sestavljali so jo levo usmerjeni posamezniki, sicer nasprotniki okupatorja, toda tudi nasprotniki ekstremističnih politik, tako tudi komunistične, ki je leta 1942 imela politiko vsem jasno razvidne komunistične revolucije, to je nasilnega odstranjevanja nasprotnikov in oboroženega boja za oblast. V razmerah vojaške okupacije je ta boj seveda pomenil veliko nasilja, trpljenja in smrti. Od leta 1942 do jeseni 1943 se je na Gorenjskem našlo nekaj posameznikov, ki v nasilju niso videli smisla in so se mu poskušali čim bolj izogniti. Ti posamezniki so bili tako na slo-

venski kot tudi nemški (okupatorski) strani. Oboji so želeli vojno preživeti s pogajanjem, konsenzom, kompromisi in celo sodelovanjem, pa čeprav le interesnim.

Pomen strahovlade

Za komuniste, ki jim je okupacija dežele padla kot velikansko darilo z neba, je bilo to skrajno nevarno, saj jim je grozilo, da jim bo to prekrizalo račune. Ti so bili za komuniste le eni: izkoristiti vojne razmere, ko ni civilne oblasti, ki bi preganjala zločine (umore), civilisti pa so zaradi tega brez zaščite. Nasilni revolucionarni ukrepi komunistov imajo prosto pot. Katerokoli nasilje so izvajali, ali proti civilistom ali proti okupatorju, vse jim je koristilo. Z nasiljem proti civilistom (Slovencem) so odstranjevali nezaželeni ljudi in hkrati sejali v njih nepopisen stran, strahovlado. Nasilje proti okupatorju, ki so ga izvajali pod oznakami oziroma pretvezo boja proti okupatorju, je povzročalo kruto nasprotno nasilje okupatorja nad civilnim prebivalstvom. V povračilnih ukrepih okupatorja je bilo prisotno vsakršno nasilje, od groženj, ropanj do internacij in streljanj tako imenovanih talcev. Oboje skupaj je bilo v strateškem interesu revolucije.

Nemoč civilistov

Trpeli so predvsem civilisti. Po komunistični strategiji jih je bilo treba tako ali drugače v temelju prestrašiti. Mnogi komunistične prevare, to je napadov na okupatorja, ki so povzročili nasilne protiukrepe, niso videli, pa tudi če so jo, so bili zaradi vsesplošnega nasilja enih in drugih povsem nemočni. Ko je okupator izvajal nasilne protiukrepe (požigi hiš in vasi, ropanje, aretacije, internacije, streljanje »talcev«), so se lahko rešili le z begom v gozd, kjer so jih partizani takoj zajeli in vpregli v svoje paravojaške enote. Tam so jih seveda takoj podvrgli silni propagandi, kar pranju možganov o plemenitih borbah za svobodo in okrutnem okupatorju, od jeseni 1942, ko se je porajala protirevolucija, to je obramba pred revolucionarnim nasiljem, pa tudi o kolaboracionistih (izdajalcih).

Nasilje kratkoročno navadno »zmagala«. To so komunisti, predvsem Kardelj in Kidrič, dobro vedeli. S takšnim nasiljem se posameznik težko sooči. V vojnih razmerah sploh težko. V takšnimi, kot so bile v Sloveniji v letih od 1941 do 1945, pa sploh nemogoče, saj je bil na eni strani okupator s svojimi interesi, na drugi pa komunisti, ki so s svojimi paravojskami povzročali nepopisne spirale nasilja.

V takšnih razmerah je bilo na Gorenjskem nekaj ljudi, ki so se hoteli temu izogniti. Našli so se v eni od komunističnih organizacij, v odboru Osvobodilne fronte za Gorenjsko. Iskali so stike z Nemci in jih našli v vodji gestapa na Gorenjskem Helmutu Rozumku. Vse je družil isti interes, izogniti se spopadam in vojno preživeti čim bolj mirno.

Zavzemanje ozemlja

Komunisti, ki so hitro po okupaciji pihiteli z zavzemanjem ozemlja, to je z organiziranjem svojih političnih in vojaških organov, so na Gorenjskem najprej organizirali pokrajinski komite Komunistične partije Slovenije za Gorenjsko. Centralni komite KPS ga je ustanovil oktobra 1941. Za njegove člane je imenoval t. i. inštruktorje CK KPS za Gorenjsko, Toma Brejca, Lojzeta Kebeta, Miro Kebe in člana OK KPS za Ljubljano Toneta Dolinška. Dolinška je postavil za sekretarja, ki ga je na tem mestu marca 1942 nasledil Lojze Kebe. Po njegovi smrti oktobra 1942 je CK KPS na to mesto imenoval Maksa Krmelja - Matijo, ki je to funkcijo opravljal do maja 1944.

Kot je znano, so komunisti, če so hoteli nagovoriti večji del ljudi, morali delovati pod drugim imenom, ne s KP oziroma imeni z besedo komunist. Zato so že na začetku vojne začeli organizirati posebno politično telo, ki so mu dali splošno, aktivistično, predvsem pa politično-ideološko neobremenjeno ime, to je Osvobodilno fronto. Za osvoboditev so seveda bili vsi, za komuniste pa le peščica.

Na Gorenjskem je na začetku, od jeseni 1941 in leta 1942 Pokrajinski odbor OF (POOF) za Gorenjsko sestavljala kar Pokrajinski komite Komunistične partije Slovenije (PK KPS) za Gorenjsko.

Samoiniciativni odbor

Konec leta 1942 pa je prišlo do zanimive samoiniciativne ustanovitve POOF za Gorenjsko, torej brez vzpodbude oziroma naročila izvršnega odbora OF ali pa Centralnega komiteja KPS. Ta odbor je takrat ali pa kasneje dobil različna imena in oznake, kot Miklavčev odbor, Glavni odbor OF za Gorenjsko, Pokrajinska vlada za Gorenjsko, pa tudi samozvani odbor. Pri njegovi ustanovitvi so imeli pomembno vlogo nekateri vidnejši predstavniki gospodarskega življenja, ki so

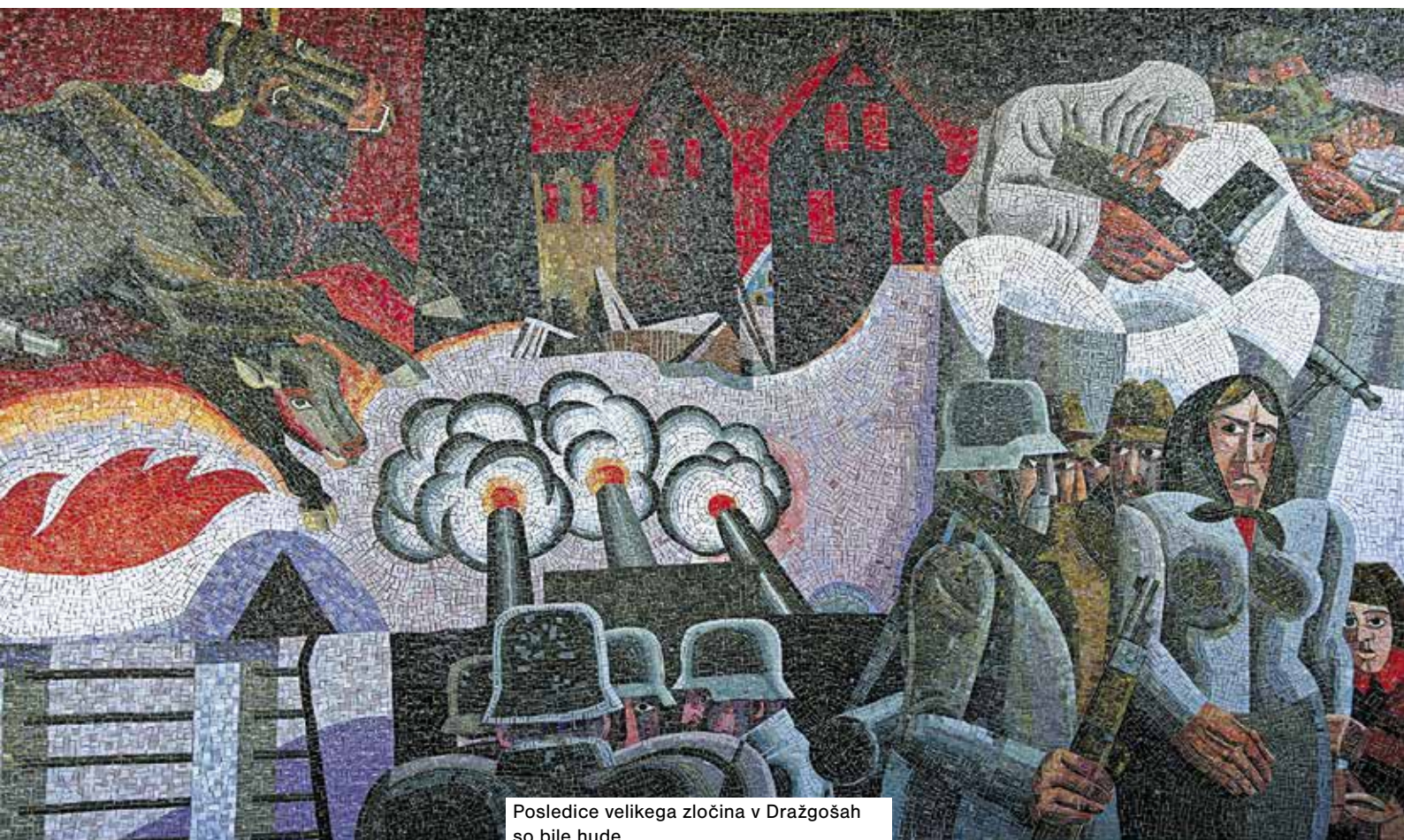
bile hude, ne le za prebivalce Dražgoš (41 ustreljenih in 80 izseljenih, vas porušena), ampak tudi za komuniste in njihovo partizansko paravojsko.

Po velikih kadrovskih izgubah v letu 1942 (oktobra je bil ubit tudi sekretar PK KPS Lojze Kebe - Štefan), in ko je jeseni CK KPS poslal na Gorenjsko partijska aktivista Oskarja Šavlija - Jakoba ter Jožeta Slugo - Lenarta, ki gorenjskih razmer ni sta najbolj poznala, so na prehodu v leto 1943 oblikovali PK KPS v sestavi: sekretar Maks Krmelj - Matija, člani Jože Sluga,

zato zasovražili partizane, za katere so mnogi vedeli, da jih organizirajo in vodijo komunisti.

Kidričevo posredovanje

Ker je bilo opustošenje veliko, in so ljudje sovražili partizane, so bili ti oziroma njihova organizacija (PK KPS za Gorenjsko) povsem v defenzivi. Razmere je prišel 26. novembra 1942 na Gorenjsko reševati (urejati) sam Boris Kidrič, ki je imel takrat funkcijo političnega komisarja glavnega poveljstva partizanskih čet in se-

Posledice velikega zločina v Dražgošah so bile hude.

za svoj načrt pridobili podporo tudi med posameznimi komunisti.

O tem »samoiniciativnem« odboru OF je doslej javno pisala le zgodovinarica dr. Vida Deželak Barič (*Prispevki za novejšo zgodovino*, štev. 2, 2000), z njenimi podatki si tudi pomagam pri tej rekonstrukciji zanimivega in poučnega dogajanja na Gorenjskem od decembra 1942 do oktobra 1943.

Posledice Dražgoš

Ideja o ustanovitvi takšnega organa je nastala v času, ko so partizanske enote in tenske politične organizacije OF in KPS preživljale najhujšo krizo. Gorenjska pa je ostala tudi brez pravega komunističnega vojaško-političnega vodstva oziroma se je to šele postopoma na novo konstituiralo. Posledice velikega zločina v Dražgošah so

Oskar Šavli, Vinko Hafner - Pavle, Stane Bizjak - Kostja in Karel Preželj - Stanko, ki pa je bil ubit že aprila 1943.

Rozmanovo pustošenje

Svoj del opustošenja je naredil tudi Franc Rozman - Stane, ki se je s svojo II. grupo odredov med pohodom z Dolenjskega na Štajersko (čez Dolomite in Gorenjsko) poleti 1942 nekaj časa zadrževal na Gorenjskem. Ker so bili paravojska komunistične partije, to je revolucionarna vojska, so povzročili na Gorenjskem veliko škode. Številna enota se je morala prehranjevati, zato je ropala kmetije, toda iz zased je napadala tudi Nemce, ki so se potem okrutno znašali nad civilnim prebivalstvom v bližini teh bolj ali manj načrtanih (tendencioznih) napadov. Ljudje so

kretarja Izvršnega odbora OF slovenskega naroda, kot so bila polna imena obeh komunističnih ustanov. Gorenjski komunistični prvaki so ga skrili v zemljanki v Hotoveljski grapi pod Jablanovcem, nekaj več kot kilometer južno od Poljan, kjer je deloval Okrožni komite KPS Škofja Loka. Sestal se je z Maksom Krmeljem - Matijo in drugimi člani pokrajinskega vodstva KP na Gorenjskem. Kidrič je določil nov pokrajinski komite KPS za Gorenjsko. Začasnega sekretarja je imenoval Krmelja, za člane pa Jožeta Slugo - Lenarta, Oskarja Šavlija - Jakoba, Vinka Hafnerja in Staneta Bizjaka - Kostjo. Določil je tudi novo vodstvo partijske vojske, to je partizanov. Kidrič je imenovanim določil politiko delovanja v bodoče. ■

Nadaljevanje prihodnjič